

REKREACINIO POTENCIALO ĮTAKA PAŽINTINIAM IR EDUKACINIAM TURIZMUI BIRŽŲ REGIONINIO PARKO PAVYZDŽIU

Daiva Meilutė, Jurgita Mačiulytė, Vilniaus universitetas

SANTRAUKA

Straipsnį sudaro trys pagrindinės struktūrinės dalys: straipsnio metodologija, kurioje apibrėžiamas Biržų regioninio parko rekreacinis ir rekreacinio pasiekiamumo potencialo nustatymas bei įvertinimas; pirmasis skyrius, skirtas aptarti turistų skaičiaus kaitą Biržų regioniniame parke, kurią nulėmė regioninio parko rekreacinis potencialas; ir antrasis skyrius, kuriame analizuojamos svarbiausios rekreacinio potencialo įtakos zonos, jų nustatymas, šių zonų įtaka pažintinio ir edukacinio turizmo vystymui Biržų regioniniame parke ir šių turizmo rūšių šiose zonose plėtrai .

Reikšminiai žodžiai: rekreacinis potencialas, pažintinis turizmas, edukacinis turizmas.

ĮVADAS

Turizmas įgijo didelę reikšmę po Antrojo pasaulinio karo, kai iš prabangos dalyko tapo poreikiu daugumai ekonomiškai išsivysčiusių šalių gyventojų ir labiausiai suaktyvėjo XXI a. pradžioje. Šiuo laikotarpiu intensyviai didėja keliaujančių turistų skaičius, daugėja lankomų bei turizmui pritaikomų erdvių ir teritorijų (Vaitekūnas, Povilanskas, 2011). Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas didžiausio turizmo potencialo teritorijoms – Lietuvos nacionaliniams ir regioniniams parkams. Todėl ypač aktualu ir svarbu ištirti nacionalinių ir regioninių parkų turizmo ir rekreacijos potencialą ir jų plėtros galimybes daugeliui turizmo rūšių skatinti.

Vienos svarbiausių ir populiariausių pasaulyje ir Lietuvoje turizmo rūšių yra pažintinis ir edukacinis turizmas. Šios dvi turizmo rūšys glaudžiai susijusios tarpusavyje ir su trečiąja rūšimi – kultūriniu turizmu, bet nėra tapačios sąvokos. Pažintinis turizmas – turizmo rūšis, kurios tikslas yra pažinti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdį bei istoriją (UNESCO, 2003). Edukacinis (šviečiamasis) turizmas – turizmo rūšis, kai keliaujama susipažinti su įdomiomis vietovėmis, istorijos ar gamtos

paminklais, žymiais žmonėmis (Armaitienė, 2009). Pagrindinis edukacinio turizmo tikslas – įgytas žinias ir patirtį pritaikyti darbo, mokymosi ar mokymo srityse.

Pažinimo ir švietimo funkcijos – vienos svarbiausių. Per tai suvokiamos teritorijų gamtinės, kultūrinės vertybės, plėtojamas atsakingas, darnus su aplinka turizmas bei rekreacija. Darnus, atsakingas turizmas ir reakcija būtini visoms turizmui pritaikomoms teritorijoms, ypač saugomoms. Viena tokių unikaliausių ir kartu pažeidžiamiausių teritorijų – Biržų regioninis parkas, įsteigtas 1992 m. rugsėjo 24 d., siekiant išsaugoti Lietuvos karstinio regiono kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes, jas tvarkyti ir racionaliai naudoti. Norint veiksmingai saugoti Biržų regioninio parko vertybes, būtina plėtoti pažintinį ir edukacinį turizmą bei rekreaciją, kad turistai ne tik lankytųsi parke, poilsiautų, bet kartu ir suvoktų parko vertę, svarbą bei įgytas žinias panaudotų atsakingo ir aplinką saugančio turizmo bei rekreacijos plėtrai.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti rekreacinio potencialo įtaką pažintiniam ir edukaciniam turizmui Biržų regioninio parko pavyzdžiu. Siekiant tikslo suformuluoti šie **uždaviniai**:

1. Parengti metodologiją, kuria remiantis analizuojamas Biržų regioninio parko rekreacinis potencialas.
2. Įvertinti rekreacinio potencialo nulemtą turistų skaičiaus kaitą.
3. Išskirti svarbiausias rekreacinio potencialo įtakos zonas pažintinio ir edukacinio turizmo plėtrai Biržų regioniniame parke.

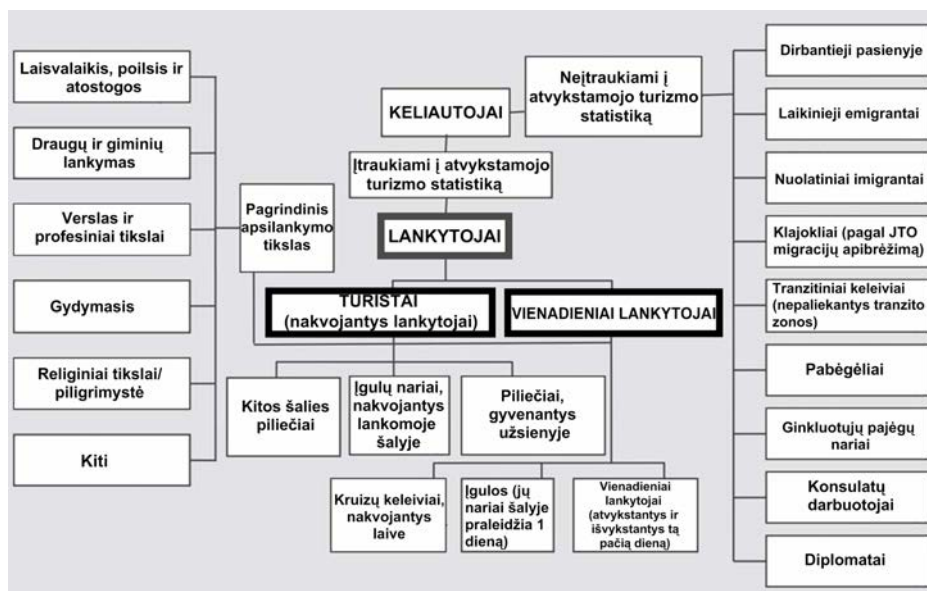
STRAIPSNIO METODOLOGIJA

Nagrinėjant rekreacinio potencialo įtaką pažintiniam ir edukaciniam turizmui, svarbūs darbe vartojami terminai. Sąvokos *turizmas*, *turistas* daugelio autorių suprantamos skirtingai.

Turizmas apibrėžiamas kaip viena aktyvaus poilsio rūšių, kai žmonės keičia, norėdami susipažinti su kitų vietovių gamta, kultūra, architektūra, papročiais, tradicijomis ar kitais juos dominančiais dalykais (Vaitekūnas, Povilanskas, 2011), ir kaip kelionės būdu organizuojama rekreacinė veikla (Kavaliauskas, 2013). Šios bendros turizmo sampratos ir laikomasi darbe. Be *turizmo*, labai svarbi ir *rekreacijos* sąvoka: „*Rekreacija* – žmogaus fizinių ir dvasinių jėgų atgavimo procesas, žmogaus laisvalaikio veikla, kurios tikslas – poilsiauti, keliauti bei gydytis sanatorijose, kurortuose“ (*Lietuvos Respublikos saugomų teri-*

torijų įstatymas, 2001). Turizmas, rekreacija, poilsis – sąvokos, kurios traktuojamos įvairiai, bet tarpusavyje glaudžiai susietos, todėl sunku nubrėžti jų ribas.

Darbe remiamasi *turisto* ir *lankytojo* apibrėžimų sinteze: „*Turistas* – fizinis asmuo, kuris pažintiniais, profesiniais dalykiniais, etniniais, kultūriniais, rekreaciniais, sveikatinimo, sveikatingumo, religiniais ar specialiais tikslais keliauja po savo šalį ar į kitas šalis ir bent vienai nakvynei, tačiau ne ilgiau kaip vienus metus apsistoja ne savo nuolatinėje gyvenamojoje vietoje, jeigu ši veikla nėra mokymasis ar mokamas darbas lankomoje vietovėje“ (*Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas*, 2011), o „*lankytojas* – keliautojas, iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos atvykęs į vietą, kurioje jis negyvena, arba kiekvienas asmuo, keliaujantis į vietovę už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų trumpiau kaip dvylikai mėnesių“ (Armaitienė, 2009). Turistais regioniniame parke laikomi ne tik atvykę ir nakvojančios turistai, bet ir vienadieniai lankytojai, tarp kurių daugiausia asmenų, vykstančių pažintiniais, šviečiamaisiais tikslais.

1 pav. Lankytojų ir turistų klasifikavimas (Benthien, 1997)

Svarbiausi darbe taikyti metodai: įvertinant ir nustatant rekreacinį potencialą Biržų regioniniame parke naudojama ergonominė (fizinio tinkamumo veiklai (šiuo atveju – rekreacijos ir turizmo) vykdyti ir jai organizuoti) analizė – rekreacinė (teritorijos savybės, apibūdinančios jos fizinį tinkamumą veiklos

technologijos požiūriu) ir rekreacinio pasiekiamumo (teritorijos savybės, apibūdinančios jos fizinį tinkamumą veiklos išdėstymo situacijos požiūriu); analizuojant turistų srautus taikomas statistinis metodas; įvertinant rekreacinio potencialo įtaką pažintinio ir edukacinio turizmo plėtojimui Biržų regioniniame parke taikomas kartografinis metodas.

Rengiant straipsnio metodologiją buvo pasirinktas palyginamasis (rangų) metodas, kurį taikant atliekama Biržų regioninio parko analizė – rekreacinė ir rekreacinio pasiekiamumo. Buvo išskirtos 5 rekreacinio panaudojimo technologiniu požiūriu struktūros (pagrindiniai turistinio ir rekreacinio potencialo elementai), kurios buvo išdėstytos prioritetų vertinimo tvarka: nuo 1 (svarbiausias prioritetas) iki 5 (mažiausiai svarbus prioritetas). Struktūros pagal prioritetus buvo įvertinamos rangais – nuo 1 (svarbiausias rangas) iki 5 (mažiausiai svarbus rangas).

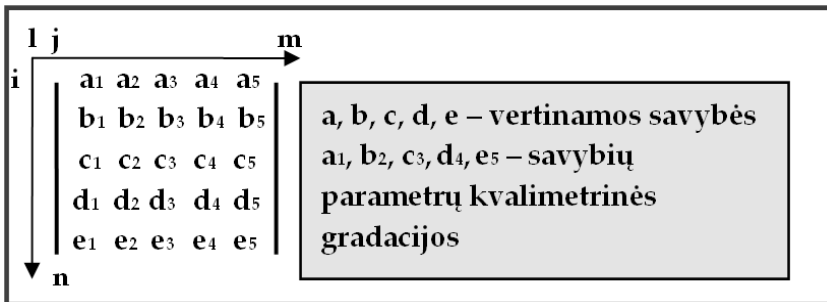
1 lentelė. Vertinimo struktūros (Meilutė, 2013)

Struktūros	Struktūrų prioritetai	Vertinimo struktūrų įvertinimas rangais				
		A1	A2	A3	A4	A5
A	1	B1	B2	B3	B4	B5
B	2	C1	C2	C3	C4	C5
C	3	D1	D2	D3	D4	D5
D	4	E1	E2	E3	E4	E5
E	5					

A – teritorijos hidrografijos ypatumai: nuo 1 (labai gausu didelių gilių vandens telkinių su rekreacijai pritaikomomis plačiomis paplūdimių zonomis arba teritoriją užima vienas didelis turizmui ir rekreacijai pritaikomas telkinys) iki 5 (labai mažai ar visai nėra vandens telkinių su rekreacijai pritaikomomis pakrantėmis (šiam rangui priskiriami vandens telkiniai, mažai pritaikomi turizmui – kanalai, pelkėjantys ežerai, pelkės). B – teritorijos rekreacinė infrastruktūra: nuo 1 (daug sutvarkytų ar naujai įrengtų sklypinės, linijinės rekreacinės infrastruktūros¹ objektų) iki 5 (nėra įrengtų sklypinės ir linijinės rekreacinės infrastruktūros objektų). C – teritorijos atraktyvūs objektai: nuo 1 (labai daug atraktyvių gamtos ir kultūros paveldo bei kraštovaizdžio kompleksų santalkų) iki 5 (labai mažai atraktyvių gamtos ir kultūros paveldo bei kraštovaizdžio kom-

¹ Rekreacinė infrastruktūra – rekreacinei veiklai organizuoti ir aptarnauti skirti pastatai, statiniai, inžineriniai įrenginiai ar jų kompleksai. Teritorinės lokalizacijos požiūriu skirstoma į sklypinę (apgyvendinimo, maitinimo, transporto, informavimo paslaugas teikiančios įstaigos ir jų įrenginiai) ir linijinę (turistinių maršrutų ir trasų tinklas, skirtas turizmo plėtojimui) infrastruktūrą (Kavaliauskas, 2013).

pleksų). D – teritorijos reljefo ypatumai: nuo 1 (didžiausias teritorijoje karstinių įgriuvų tankis su kraštovaizdžio regyklų gausa) iki 5 (reljefas nepasizymi karstinių įgriuvų susiformavimu ir jų kraštovaizdžio regyklomis). E – teritorijos miškų ypatumai: nuo 1 (didelio ploto miškų masyvai su besikeičiančiu matymo lauku) iki 5 (labai mažo ploto smulkūs miškų masyvai arba nėra miškų). Pagal vertinimo struktūras sudaryta elementinė rangų matrica su tais pačiais vertinamais ypatumais:

2 pav. Elementinė rangų matrica (Meilutė, 2013)

Sudarius matricą, atlikti veiksmai su pradine matrica – kryžminis savybių ir jų parametrų gradacijų rangavimas ir matricos vidurio stulpelio (j^*) nustatymas. Matricos vidurio stulpelis yra $j^* = (m + 1) / 2 = 3$. Pradinė matrica buvo transformuota: išsivaduoja iš kryžminio rangavimo (sudaroma vienaeilė ranginė eilė) ir nustatomi transformuoti rangai (j_t). Pagal transformuotą matricą sudaromi elementų deriniai pagal visų savybių kompleksus. Sudarius elementų derinius, išskiriamos kokybinių derinių grupės ir sudaroma ranginė derinių eilė (Kavaliauskas, 2012). Suformavus ranginę derinių eilę, nustatomos kvalitatinės kategorijos ir bendra derinių eilė supaprastinama. 3125 elementų deriniai generalizuoti ir išskirti tipiniai vertinamų struktūrų deriniai – atstovai pagal išskirtus teritorinius vienetus.

j _t	→	a ₁	a ₂	-	-	-	-	a ₃	-	-	-	-	a ₄	a ₅
		-	b ₁	b ₂	-	-	-	b ₃	-	-	-	-	b ₄	b ₅
		-	-	c ₁	c ₂	-	-	c ₃	-	-	-	-	c ₄	c ₅
		-	-	-	d ₁	d ₂	-	d ₃	-	-	-	-	-	-
		-	-	-	-	e ₁	e ₂	e ₃	e ₄	e ₅	-	-	-	-
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
n	↓													

3 pav. Transformuota matrica (Meilutė, 2013)

Derinių prioritetai ranginėje eilėje nustatyti kvalimetrinių grafogramų analizės būdu. Kvalimetrinė grafograma – vertinamų savybių parametrų grupių transformuotų rangų išsidėstymo grafinis laukas, išreiškiantis jų mažėjimą prioritetų lauke. Vertinamasis palyginimas atliekamas dviejų savybių kompleksams. Prioritetas teikiamas pagal vertinamų kompleksų grafinę slinktį aukštesniųjų rangų erdvės link arba pagal mažesnę bendrąją verčių sklaidą (Kavaliauskas, 2012).

Grafograma sudaroma „ekonominio medžio“ principu – ranginiame tinklelyje tiesiausiu keliu sujungiant gretimus savybių (a, b, c, d, e) parametrų gradacijų vertinimus. Vertinamos savybės grafogramoje į „medį“ jungiamos pagal gauto rango didėjimą arba mažėjimą. Vertinamų savybių derinių prioritetams nustatyti palyginami gautų grafogramų kategorijų atstovų atitinkamų pagrindinių kraštinių (I–IV) vertinimai: I – $1 > 2 > 3 > 4 > 5$, II – $1 \sim 2 < 3 < 4 < 5$ ir t. t. Bendras prioritetas derinių kategorijų atstovams teikiamas pagal gautų pagrindinių kraštinių palyginimo prioritetų skaičių, esant ekvivalentiškumui (~) – papildomai lyginama bendroji vertinimų sklaida (V) (Kavaliauskas, 2012).

Pagal šias kategorijas sudarytas Biržų regioninio parko teritorijos rekreacinio potencialo žemėlapis, parodantis skirtingą teritorijos ergonominių rekreacinių išvystymą. Didžiausias regioninio parko rekreacinis potencialas koncentruojasi: **1) aplink Biržus** (buvusi Radvilų bastioninė tvirtovė – Biržų pilis su muziejumi „Sėla“, Šv. Jono Krikštytojo Biržų parapijos ir evangelikų reformatų bažnyčios, paminklas poetui Juliuui Janoniui, 2012 m. atnaujintas regioninio parko lankytojų centras su interaktyvia ekspozicija, pristatančia regioninio parko vertybes, siaurojo geležinkelio kompleksas, centrinis miesto paplūdimys, Biržų TIC, maitinimo ir apgyvendinimo įstaigos); **2) Širvėnos ežero apylinkėse** (ilgiausias Lietuvoje 525 metrų pėsčiųjų tiltas per Širvėnos ežerą, Astravo dvaro sodyba su parku, Širvėnos ežero paplūdimiai, aplinkiniai miškai, tinkami rekreacijai); **3) Karajimiškio kraštovaizdžio draustinyje** (čia karstinių įgriuvų tankis didžiausias – daugiau nei 200 vnt./1 km², koncentruojasi atraktyviausios smegduobės („Karvės ola“, „Lapės ola“, „Geologų duobė“, „Barsuko ola“, „Ievos duobė“) ir šalia jų įrengta rekreacinė infrastruktūra – pažintinis geologinis takas, pažintiniai stendai, poilsiavietė); **4) Kirkilų kraštovaizdžio draustinyje** (didžiausias Lietuvoje karstinis Kirkilų ežeras, sudarytas iš 25 smegduobių, pasižymintis unikalios augalija ir gyvūnija, įrengtas karstinių ežerėlių pažintinis takas, poilsiavietės, stendai, Kirkilų kaimo bendruomenės organizuojami renginiai); **5) Likėnų kurorto teritorijoje** (1890 m. įkurtas Likėnų kurortas su Likėnų rea-

bilitacijos ligonine, kurioje gydoma mineraliniu vandeniu, gydomuoju purvu; ligoninė yra šalia Smardonės šaltinio ir rekreacijai bei gydymui pritaikyto parko).

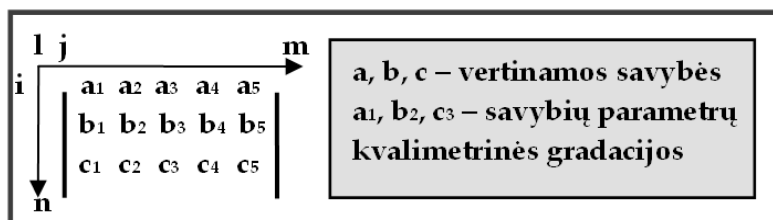
Mažiausią rekreacinį potencialą turi parke esančios bemiškės, rekreacijai pritaikomų vandens telkinių neturinčios bei linijne ir sklypine rekreacine infrastruktūra nepasižyminčios ekologinės apsaugos, žemės ūkio vystymo zonos, užimančios apie 40 proc. Biržų regioninio parko teritorijos.

Rekreacinio pasiekiamumo analizė atliekama pasitelkiant minėtą palyginamąjį (rangų) metodą. Rekreacinio pasiekiamumo požiūriu vertinama: A – teritorijos atstumai iki gyvenamųjų vietovių; B – teritorijos atstumai iki komunikacijų; C – teritorijos atstumai iki rekreacinių objektų ar kompleksų.

2 lentelė. Rekreacinio pasiekiamumo analizės vertinimo struktūros (Meilutė, 2013)

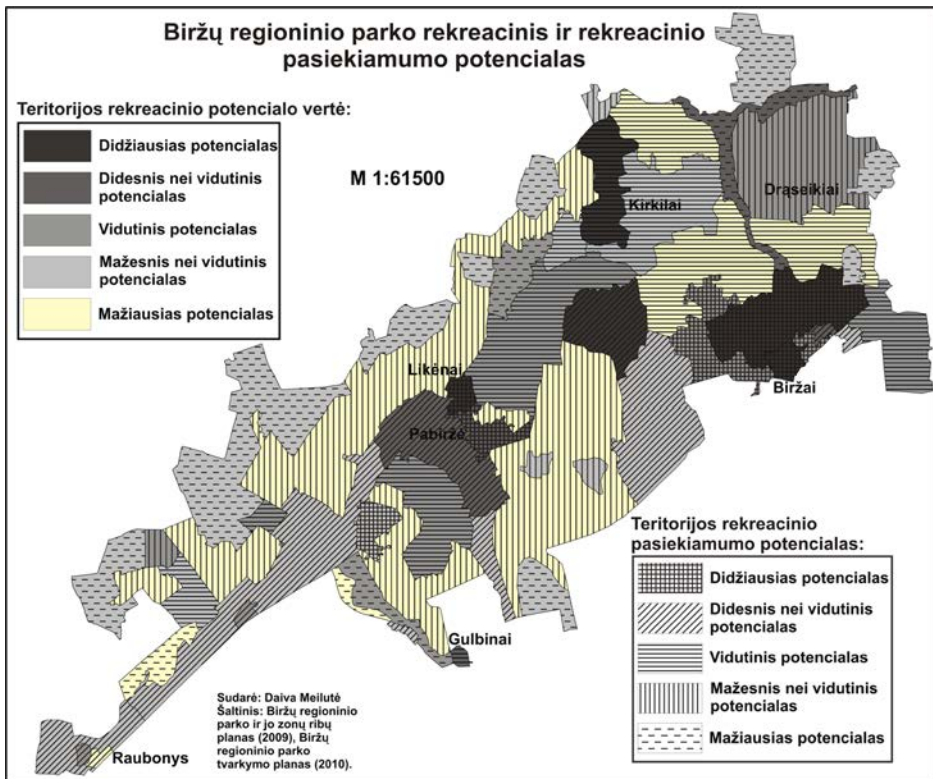
Struktūros	Struktūrų prioritetai	Vertinimo struktūrų įvertinimas rangais				
A	1	A1	A2	A3	A4	A5
B	2	B1	B2	B3	B4	B5
C	3	C1	C2	C3	C4	C5

A – teritorijos atstumai iki gyvenamųjų vietovių: nuo 1 (labai geras susisiekimas su savivaldybės centru, pagrindiniais savivaldybės miestais ir miesteliais) iki 5 (labai prastas susisiekimas su savivaldybės centru, pagrindiniais savivaldybės miestais, miesteliais). B – teritorijos atstumai iki komunikacijų: nuo 1 (labai geras magistralinių kelių, krašto kelių pasiekiamumas ir išvystymas) iki 5 (labai prastas magistralinių kelių, krašto kelių pasiekiamumas ir išvystymas). C – teritorijos atstumai iki rekreacinių objektų ar kompleksų: nuo 1 (labai geras susisiekimas su rekreaciniais objektais ir kompleksais) iki 5 (labai prastas susisiekimas su rekreaciniais objektais ir kompleksais).

4 pav. Elementinė rangų matrica (Meilutė, 2013)

Rekreacinio pasiekiamumo analizė parodė, kad Biržų regioniniame parke vyrauja mažiausio, mažesnio nei vidutinio ir vidutinio potencialo teritorijos. Pagrindinės komunikacijos, susisiekimo sistema plėtojama tik tarp didžiausių Biržų regioninio parko ir kartu Biržų rajono savivaldybės miestų ir miestelių. Labai geru pasiekiamumu pasižymi tik dalis Biržų regioninio parko atraktyvių objektų. Biržų rajonas ryšius su kitais regionais daugiausia palaiko tik automobilių keliais, kurių tinklas yra gana gerai išplėtotas, o rajono centras – Biržų miestas turi patogias susisiekimo galimybes tik su Panevėžio miestu (nutolęs 66 km). Kur kas mažiau patogios susisiekimo galimybės su kitais didžiais miestais: Šiauliais (100 km), Kaunu (177 km), Vilniumi (202 km) ir Klaipėda (257 km). Bet periferinė padėtis daugumos didesnių miestų atžvilgiu nesustabdo didžiosios dalies turistų srautų – parkui esant pasienyje su Latvija, daug turistų parką aplanko pakeliui į Latviją.

5 pav. Biržų regioninio parko rekreacinis ir rekreacinio pasiekiamumo potencialas (Meilutė, 2013)

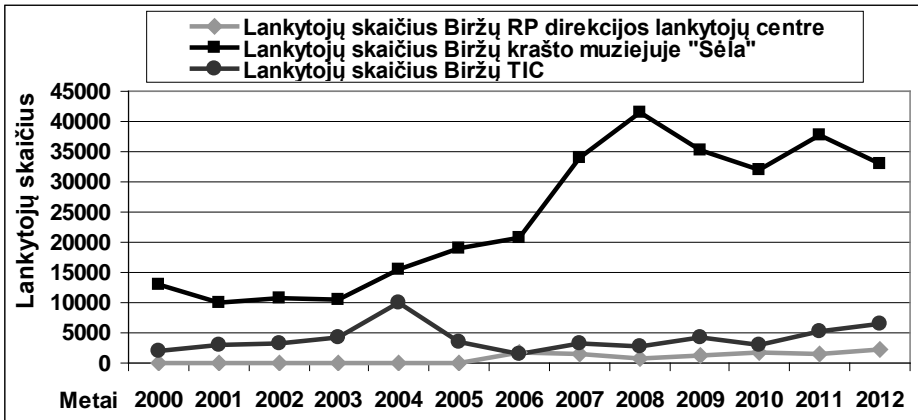

Kompleksinio panaudojimo turizmui bei rekreacijai trūksta upių vandens trasoms ir Širvėnos ežerui. Apaščios, Rovėjos, Tatulos upės nepritaikomos vandens turizmui: nėra įrengtų išlipimo aikštelių, informacinių nuorodų, inventoriaus nuomos vietų. Širvėnos ežere neišnaudojamos visos pažintinės, sportinės, pramoginės, verslinės rekreacijos galimybės: seniausiame dirbtinia-me vandens telkinyje galėtų būti rengiamos įvairios vandens sporto šventės, pažintinės edukacinės programos, kurios supažindintų su Širvėnos krašto-vaizdžio draustiniu ir jo vertybėmis. Reikia plėtoti ir Biržų aerodromo veiklą. Jis daugiausia naudojamas respublikiniams sklandymo, aviamodeliuotojų čempionatams organizuoti. Ateityje aerodromas gali būti pritaikomas kaip įvairių renginių vieta bei proga pristatyti Biržų regioninio parko vertybes iš paukščio skrydžio. Tad oro ir vandens susisiekimas – galimybė ne tik pagerinti Biržų regioninio parko susisiekimo sistemą, bet ir plėtoti mažai vystomą vandens, oro išteklių potencialą.

TURISTŲ SRAUTAI BIRŽŲ REGIONINIAME PARKE

Biržų regioninis parkas nepasižymi pačiais didžiausiais turistų srautais, palyginti su kitais Lietuvos regioniniais parkais, bet Šiaurės Lietuvoje yra dominuojantis tarp turistų. Tai lemia gana gerai išplėtotą susisiekimo sistema, geografinė padėtis (netoli pasienio su Latvija) ir didelė kultūrinio bei gamtinio paveldo santalka. Pietų Latvijos atraktyviausi objektai (Rundalės rūmai, Bauskės pilis) dažniausiai aplankomi kartu užsukant ir į Biržus.

Kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, nebefiksuojamas Lietuvos sieną ker- tančių turistų skaičius, todėl turistų srautų kiekybinė analizė sudėtinga ir probleminė. Straipsnyje naudojami trijų pagrindinių lankytojų skaičių fiksuojančių įstaigų – Biržų regioninio parko direkcijos, Biržų krašto muziejaus „Sėla“ ir Biržų turizmo informacijos centro (Biržų TIC) – duomenys.

7 pav. Lankytojų skaičius Biržų regioninio parko lankytojų centre, Biržų krašto muziejuje „Sėla“ ir Biržų turizmo informacijos centre (Meilutė, 2013)

Daugiausia duomenų pateikia muziejus „Sėla“, fiksuojantis kiekvieną asmenį, apsilankiusį muziejuje, dalyvaujantį muziejaus itin populiarioje nematerialaus krašto paveldo programoje „Žaldoko alus“, kuri pristato neatsiejamą krašto dalį – ilgametės alaus gamybos tradicijas (programoje 2007–2012 m. įvairiais metų mėnesiais dalyvauja nuo 10 proc. iki beveik 50 proc. visų mėnesio lankytojų), kituose muziejaus organizuojamuose renginiuose. Muziejaus lankytojų skaičiaus kaita pasižymi ryškiu sezoniškumu – didžiausiais lankytojų srautais būna gegužės mėnesį – tai dažniausiai šiltų ir palankių orų mėnuo, kai prieš mokslo metų pabaigą rengiama daugiausia mokytojų ir moksleivių bei darbo kolektyvų kelionių (tą lemia vis didesnio populiarumo sulaukianti „Muziejų naktis“). Šie srautai daugiausia ir keliauja pažintiniais ir edukaciniais tikslais.

Birželio–spalio mėnesiais sulaukiama panašaus lankytojų skaičiaus, nes vasarą padidėja pavienių lankytojų skaičius, bet sumažėja atvykstančių grupių – dauguma moksleivių, mokytojų, darbo kolektyvų atostogauja ir grupių ekskursijos nėra rengiamos (rugsėjį, spalį moksleivių, mokytojų ir darbuotojų kolektyvų kelionės vėl suintensyvėja). Lapkričio ir žiemos mėnesiais, kaip ir visame turizmo sektoriuje, dėl prastų orų, didesnio užimtumo lankytojų skaičius yra mažiausias.

2000–2012 m. turistų srautų duomenys atspindi ir regionines tendencijas (Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, Šengeno erdvė, išaugusi emigracija, emigrantų noras reprezentuoti savo šalį draugams, šeimų nariams iš kitų valstybių), ir lokalines, susijusias su ekonominiais, socialiniais pokyčiais Biržų ir Pasvalio

rajonų savivaldybėse (vietinių veiklos grupių, kaimo bendruomenių kūrimasis ir parama joms iš Europos Sąjungos, dalyvavimas tarptautiniuose projektuose ir jų lėšos regioninio parko infrastruktūros plėtrai – modernizuojamas regioninio parko lankytojų centras, pažintiniai takai).

PAŽINTINIO IR EDUKACINIO TURIZMO PLĖTOJIMAS BIRŽŲ REGIONINIAME PARKE

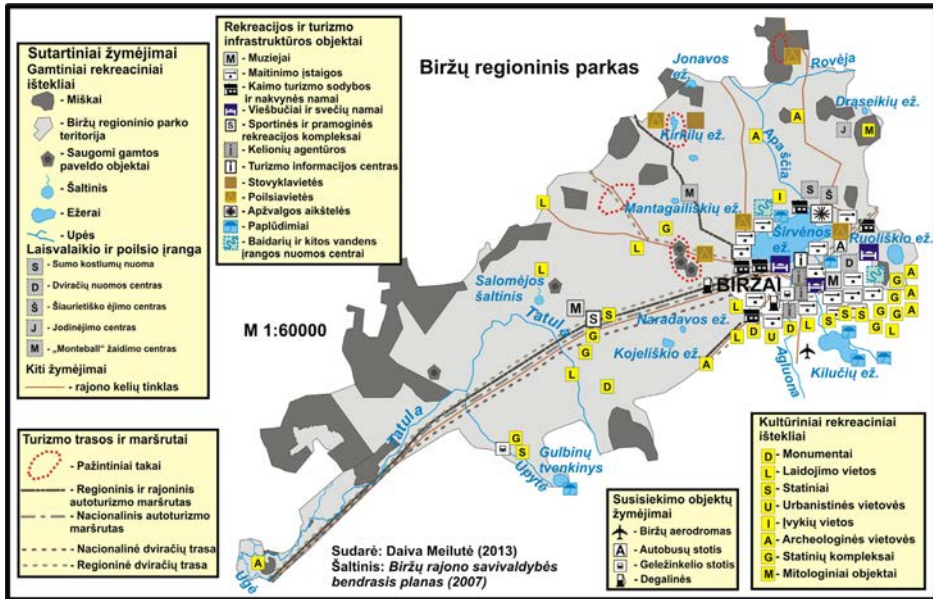
Pažintinio ir edukacinio turizmo vystymui didžiausią įtaką daro Biržų regioninio parko rekreacinio ir rekreacinio pasiekiamumo potencialų sklaida – būtent didžiausias potencialų vertes turinčios teritorijos turi ir didžiausias galimybes pažintiniam bei edukaciniam turizmui. Pažintinio ir edukacinio turizmo plėtros zonomis galima laikyti Biržų miestą, Karajimiškio ir Kirkilų kraštovaizdžio draustinių centrinės dalis ir Pabiržės–Likėnų arealą.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, saugomoms teritorijoms tvarkyti, pritaikyti turizmo poreikiams, atraktyvumui didinti skiriamas pakankamas dėmesys, o kartu ir piniginės lėšos. Tokių lėšų buvo skiriama ir pažintinio bei edukacinio turizmo plėtros zonomis – įrengti pažintiniai takai su informaciniais stendais, sukurta moderni Biržų krašto muziejaus „Sėla“ interaktyvios informacijos sistema, sutvarkyta Smardonės šaltinio aplinka, 2012 m. atidaryta nauja Biržų regioninio parko lankytojų centro ekspozicija „Prasmengančios žemės kraštas“.

Būtent ši ekspozicija turėtų tapti pažintinio ir ypač edukacinio turizmo centru, nuo kurio turėtų prasidėti Biržų regioninio parko lankymas. Ekspozicijoje „Prasmengančios žemės kraštas“ įrengti interaktyvūs stendai – žaidimai „Smegduobių raidos procesas“, „Karstinių ežerėlių ekosistema“. Vienas stendas imituoja smegduobės griūtį, kiti stendai vaizduoja smegduobes prieš griūtį ir po griūties. Antroje lankytojų centro salėje parengta mineralų bei uolienu ekspozicija, supažindinanti su krašto geologiniais turtais. Lankytojų laukia pažintinis interaktyvus kerno ekspozicijos stendas, kuris lankytojams atskleidžia gręžinio gylio mastelį ir supažindina su geologinių sluoksnių kaita (*Biržų regioninio parko direkcija*, 2013). Ši ekspozicija – gyva ir intriguojanti, padedanti suprasti šio karstinio regiono gamtos reiškinius ir yra puiki vieta geografijos bei biologijos pamokoms.

Pabuvojus lankytojų centre tiesiog būtina įgytas žinias pritaikyti praktiškai – aplankyti šalia esančią Biržų pilį su muziejumi „Sėla“, Astravo dvarą su ilgiausiu mediniu tiltu per Širvėnos ežerą, pasivaikščioti po Biržų miesto centrą –

urbanistinę draustinę, apžiūrėti žymiausias smegduobes jų natūralioje aplinkoje, papildyti gautą informaciją apie kraštą aplankant pažintinius takus. Biržų regioninio parko didžiausio rekreacinio ir rekreacinio pasiekiamumo potencialų zonos – tikra pažintinio ir edukacinio turizmo oazė.

8 pav. Biržų regioninio parko turizmo ir rekreacinių išteklių sklaida (Meilutė, 2013)

IŠVADOS

1. Įvertinant ir nustatant rekreacinį potencialą Biržų regioniniame parke naudojama ergonominė (rekreacinė ir rekreacinio pasiekiamumo) analizė, kuri atliekama pasitelkus rekreacijos ir turizmo išteklius: hidrografiją, rekreacinę infrastruktūrą, atraktyvius objektus, reljefo ir miškų ypatumus.

2. Didžiausias rekreacinis potencialas koncentruojasi aplink Biržus ir Širvėnos ežerą, Likėnų kurorto apylinkėse bei didžiausio karstinių reiškinių intensyvumo zonoje – Karajimiškio ir Kirkilų kraštovaizdžio draustiniuose. Čia daugiausia atraktyvių objektų, geriausiai plėtojama rekreacinė infrastruktūra bei tvarkomi rekreacinių miškų ir vandenų ištekliai.

3. Biržų regioniniame parke vyrauja mažiausio, mažesnio nei vidutinio ir vidutinio rekreacinio pasiekiamumo teritorijos. Pagrindinės komunikacijos, susisiekimo sistema vystoma tarp didžiausių Biržų regioninio parko miestų, miestelių, o kitos teritorijos tampa sunkiau pasiekiamą periferija.

4. Biržų regioninis parkas nepasižymi pačiais didžiausiais turistų srautais, palyginti su kitais regioniniais parkais, bet Šiaurės Lietuvoje yra dominuojantis tarp turistų.

5. Didžiausias potencialų vertes turinčios teritorijos turi didžiausias galimybes pažintiniam ir edukaciniam turizmui. Pažintinio ir edukacinio turizmo plėtros zonomis galima laikyti Biržų miestą, Karajimiškio ir Kirkilų kraštovaizdžio draustinių centrinės dalis bei Pabiržės–Likėnų arealą.

LITERATŪRA

1. Armaitienė A. 2009. *Aiškinamasis turizmo terminų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Benthien B. 1997. *Geographie der Erholung und des Tourismus*. Gotha: Klett-Perthes.
3. *Biržų rajono savivaldybės bendrasis planas*. 2007. Biržų rajono savivaldybė. Rengėjas: UAB „Urbanistika“, Vilnius.
4. *Biržų regioninio parko direkcija*. 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.birzuparkas.lt>> [žiūrėta 2013 10 20].
5. *Biržų regioninio parko ir jo zonų ribų planas*. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. 2009. Rengėjas VŠĮ Gamtos paveldo fondas. Vilnius.
6. *Biržų regioninio parko tvarkymo planas*. 2010. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. Rengėjas VŠĮ Gamtos paveldo fondas. Vilnius.
7. Kavaliauskas P. 2012. *Taikomųjų tyrimų metodologijos paskaitų medžiaga*. Vilnius.
8. Kavaliauskas P. 2013. *Teritorijos vystymo metodologijos paskaitų medžiaga*. Vilnius.
9. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas. *Lietuvos žinios*, 2001, Nr. 108-3902.
10. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas. *Lietuvos žinios*, 2011, Nr. 85-4138.
11. UNESCO. 2003. *Baltijos šalių Kultūrinio turizmo politikos dokumentas*. Vilnius, Ryga, Talinas.
12. Vaitekūnas S., Povilanskas R. 2011. *Turizmo ir kelionių geografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

THE INFLUENCE OF RECREATIONAL POTENTIAL ON COGNITIVE AND EDUCATIONAL TOURISM TAKING EXAMPLE BY BIRŽAI REGIONAL PARK

Daiva Meilutė, Jurgita Mačiulytė

Summary

In Lithuania the most attention is paid to the territories of the biggest tourism potential – to the national and regional parks of Lithuania. Therefore it is especially relevant and important to investigate tourism and recreational potential of national and regional parks and opportunities of its development for promotion of many tourism kinds. In the article recreational potential, potential of recreational attainability and peculiarities of the alternation of tourists' number in Biržai regional park, which were determined by the recreational potential of the regional park, are nominated and evaluated, the most important areas of influence of the recreational potential, that influence development of cognitive and educational tourism in Biržai regional park and form centres of their expansion, are distinguished.

Keywords: recreational potential, cognitive tourism, educational tourism.